

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України

Збірник наукових
праць

Випуск 66

м. Івано-Франківськ, 2024

НАДАННЯ ІНОЗЕМНІЙ ДЕРЖАВІ, ІНОЗЕМНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ АБО ЇХ ПРЕДСТАВНИКАМ ДОПОМОГИ В ПРОВЕДЕННІ ПІДРИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОТИ УКРАЇНИ ЯК ФОРМА ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ (СТ. 111 КК УКРАЇНИ): ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

УДК 343.3

Постановка проблеми. Державна зрада – це злочин, що характеризується високим ступенем суспільної небезпечності, оскільки його вчинення посягає на суспільні відносини, які виникають з приводу забезпечення основ національної безпеки України, а саме, як впливає безпосередньо зі змісту диспозиції кримінально-правової норми, викладеної у ч. 1 ст. 111 Кримінального кодексу України (далі – КК України), суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності, обороноздатності, державної, економічної чи інформаційної безпеки України [1].

За статистичними даними, опублікованими на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора на момент проведення відповідного наукового дослідження, прослідковується, що з початку посягання РФ на територіальну цілісність України, який бере свій відлік ще з лютого 2014 року, особливої активізації даний злочин набув в перший рік повномасштабного відкритого воєнного її нападу на територію нашої держави, що відбувся 24 лютого 2022 року та, на жаль, є актуальним дотепер. Так, для прикладу, впродовж січня-грудня 2014 року обліковано 65 фактів вчинення державної зради, з них: вручено повідомлення про підозру – 36, проваджень направлено до суду – 15. А от впродовж січня-грудня 2022 року – аж 1957 таких фактів, з них: вручено повідомлення про підозру – 609, проваджень направлено до суду – 309 [2]. І

хоча станом на сьогодні спостерігається істотне зменшення кількості випадків вчинення державної зради, однак це абсолютно не применшує необхідності протидії відповідним кримінальним загрозам національній безпеці України, однією з яких є й державна зрада. У зв'язку з цим державна зрада як злочин проти основ національної безпеки України на сьогодні потребує особливого теоретико-прикладного вивчення та аналізу задля забезпечення належної кримінально-правової характеристики її складу та правильної кваліфікації на практиці.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Теоретичним підґрунтям кримінально-правової характеристики надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України як однієї з форм державної зради стали наукові праці таких учених, як: Ю.В. Александров, О. Ф. Бантишев, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, О.М. Грудзур, О. О. Дудоров, З. А. Загинець-Заболотенко, О. В. Зайцев, Н. С. Кончук, В. І. Маркін, М. І. Мельник, В.О.Навроцький, Є. О. Письменський, М. А. Рубашенко, О. О. Сухачов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, В. Р. Філіпенко, М. І. Хавронюк, Р. Л. Чорний, О.А.Чуваков, В. І. Шакур, О. В. Шамара тощо, які в тій чи іншій мірі присвячені вивченню важливих концептуальних проблем державної зради як злочину проти основ національної безпеки України.

Метою статті є вивчення нормативних положень, викладених у ч. 1 ст. 111 КК України, доктринальних джерел та матеріалів судової практики на предмет кримінально-правової характеристики надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, що є однією з форм державної зради як злочину проти основ національної безпеки України, та вироблення на основі цього відповідних висновків про її особливості й доцільність удосконалення закону України про кримінальну відповідальність (ч. 1 ст. 111 КК України).

Виклад основного матеріалу. У чинному КК України відповідальність за державну зраду регламентується в межах Розділу I Особливої його частини «Злочини проти основ національної

безпеки України», а саме ст. 111 («Державна зрада»), яку законодавець інтерпретує як «діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України» [1]. Тобто як видається, однією з форм державної зради є надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України.

У межах кримінально-правової характеристики зазначеної вище форми державної зради та забезпечення правильної її кваліфікації на практиці, доцільно, перш за все, звернути увагу на наступне:

1) що необхідно розуміти під «підривною діяльністю» у ст. 111 КК України («Державна зрада»)?;

2) у чому сутність «надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України»?

3) з яким видом умислу може вчинятися «надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України» і чи є мета обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони державної зради у цій формі (ст. 111 КК України)?

1. Щодо розуміння поняття «підривна діяльність». У чинному, в т. ч. кримінальному, законодавстві України не дається тлумачення «підривної діяльності», що, як підкреслює З. А. Загинеї-Заболотенко, на практиці викликає чи не найбільше труднощів, оскільки відповідне поняття належить до оціночних та передбачає необхідність встановлення його змісту щоразу, коли застосовується ст. 111 КК України [3, с. 87].

Про «підривну діяльність» як суспільно небезпечний вид діяльності згадується в низці міжнародних нормативно-правових актах, а саме:

а) Декларації про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, про обмеження їх незалежності та суверенітету,

прийнята Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 2131 (XX) від 21 грудня 1965 року – «Усі держави повинні також утримуватись від того, щоб організовувати, допомагати, створювати, фінансувати, заохочувати або допускати збройну, підривно чи терористичну діяльність, спрямовану на зміну ладу іншої держави шляхом насильства, а також від втручання у внутрішню боротьбу в іншій державі» [4];

б) Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, прийнята Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 2625 (XXV) від 24 жовтня 1970 року – «Збройне втручання та всі інші форми втручання або будь-які загрози, спрямовані проти правосуб'єктності держави або проти її політичних, економічних та культурних основ, є порушенням міжнародного права» [5];

в) Декларації про неприпустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав, прийнята Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 36/103 від 9 грудня 1981 року – «Жодна держава чи група держав не має права здійснювати інтервенцію чи втручання у будь-якій іншій формі або з будь-якої причини у внутрішні та зовнішні справи інших держав» [6].

У нормативно-правових актах України, які стосуються сфери забезпечення національної безпеки України (законі України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII, законі України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 року № 2229-XII, законі України «Про контррозвідувальну діяльність» від 26 грудня 2002 року № 374-IV, Указі Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 14 вересня 2020 року № 392/2020), фіксується термін «розвідувально-підривно діяльність», а не «підривно діяльність», що дає підставу, як зазначає З. А. Загинеї-Заболотенко, резюмувати про уточнення змісту диспозиції кримінально-правової норми, викладеної у ч. 1 ст. 111 КК України, через заміну у ній термінологічного звороту «підривно діяльність» на «розвідувально-підривно діяльність» [3, с. 97].

На науковому рівні проблемі розуміння правової природи «підривної діяльності» приділяється чимала увага. Як-от, О.Ф.Бантисhev доводить, що підривна діяльність – це різновид діяльності, яку здійснюють недружні Україні держави, їх розвідувальні та інші спеціальні служби, що умисно діють на шкоду України [7, с. 393].

На думку Ю. В. Александрова, підривною визнається будь-яка діяльність, що пов'язана [8, с. 324]:

- а) зі спробою зміни вищих органів державної влади нелегітимним шляхом;
- б) із втручанням у міжнародну чи внутрішню політику;
- в) зі спробою зміни території чи зниженням обороноздатності України;
- г) з ужиттям заходів щодо посилення економічної залежності від інших держав тощо.

Практично аналогічно трактують підривну діяльність також М. І. Мельник та М. І. Хавронюк, розширюючи лише коло діянь, що являють собою такою діяльністю шляхом визнання останньою будь-якої діяльності, пов'язаної [9, с. 269]:

1) зі спробою зміни системи вищих органів державної влади нелегітимним шляхом (це можуть бути дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, посягання на життя державного діяча тощо);

2) з втручанням у зовнішню політику України (наприклад, несанкціоноване відповідними органами державної влади України розірвання дипломатичних чи консульських зв'язків з іншою державою, зрив важливих міждержавних переговорів або глобальних міждержавних форумів);

3) з втручанням у внутрішню політику України (скажімо, організація міжконфесійних, міжетнічних та інших конфліктів, розпалювання сепаратистських настроїв серед населення окремих регіонів, фінансування, оснащення чи інше забезпечення незаконних збройних формувань на території України, організація інформаційної експансії з боку інших держав);

4) зі спробою зміни території України (шляхом, наприклад, організації не передбачених Конституцією України референдумів з територіальних питань);

5) зі спробою знизити обороноздатність України (організація і вчинення диверсій у формі дій, спрямованих на зруйнування об'єктів, які мають важливе оборонне значення, прийняття рішень про згортання наукових досліджень у галузі військової науки і техніки, свідоме гальмування приведення мобілізаційних планів у відповідність до сучасних умов, винахід спеціальних вірусів чи внесення їх у комп'ютерні системи з метою утруднення їхньої роботи або знищення накопиченої на магнітних носіях важливої для виконання завдань оборони інформації тощо);

6) зі створенням умов для діяльності на території України іноземних розвідок (вербування агентури серед жителів України, підбір кандидатів для вербування та завчасний підкуп службових осіб, зокрема тих, що допущені до інформації «особливої важливості», надання допомоги у придбанні документів прикриття для іноземних розвідників, влаштування їх на посади, пов'язані з можливістю доступу до секретної інформації);

7) з ужиттям заходів щодо посилення економічної залежності України від інших держав (ініціювання розірвання торговельних зв'язків України з іншими державами, підписання від імені України явно економічно не вигідних для неї зовнішньоекономічних контрактів, вчинення диверсій у формі дій, спрямованих на зруйнування об'єктів, які мають важливе народногосподарське значення) тощо.

У межах правозастосовної практики Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду відзначає, що «підривною діяльністю є вчинення будь-яких діянь, які охоплюються ч. 1 ст. 111 КК України, оскільки вони заподіюють шкоду національній безпеці України» [10; 11; 12]. З огляду на це, у межах ст. 111 КК України («Державна зрада») «підривною діяльністю проти України» розцінюються будь-які дії іноземних держав, іноземних організацій або їх представників, спрямовані на підлив основ національної безпеки України та завдання істотної шкоди суверенітету, територіальній цілісності, недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України [11; 13].

2. Щодо сутності «надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України». Варто зауважити, що надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, яка згідно положень чинного КК України є однією з форм державної зради, є кримінально караним діянням, так як суперечить положенням Статуту ООН від 26 червня 1945 року, відповідно до ч. 4 ст. 2 якого «усі Члени ООН утримуються в своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і якимось іншим чином, несумісним із Цілями ООН» [14].

Як вбачається, у диспозиції кримінально-правової норми, викладеної у ч. 1 ст. 111 КК України, йдеться виключно про «надання допомоги» іноземній державі, іноземній організації або їх представникам в проведенні підривної діяльності проти України [1]. Однак у теорії кримінального права щодо кваліфікації надання відповідної допомоги є дві точки зору. Так, більшість учених схиляються до того, що особа безпосередньо не здійснює підривну діяльність самостійно, а тільки допомагає іноземній державі, іноземній організації чи їх представникам у її проведенні. Власне, така допомога може полягати в наданні засобів чи збрарядь, усуненні перешкод, підбурюванні інших осіб до вчинення підривної діяльності, заздалегідь обіцяному прихованні представників іноземної держави чи іноземної організації, що здійснюють підривну діяльність проти України, прихованні слідів такої діяльності [9, с. 269; 15, с. 283; 16, с. 247; 17, с. 12; 18, с. 50], організації чи вчиненні конкретного злочину, схилянні до державної зради інших осіб тощо [10; 11]. Сама ж підривна діяльність, яка провадиться представником відповідного іноземного суб'єкта, не охоплюється ст. 111 КК, а підлягає кваліфікації за окремими статтями КК України, що передбачають відповідальність за її вчинення (ст. ст. 109, 110, 113, 437 тощо КК України) [19, с. 125].

Натомість В. І. Маркін вказує, що допомога в проведенні підривної діяльності проти України, окрім сприяння, полягає ще і в

безпосередньому проведенні особою такої діяльності [20, с. 158]. Одразу звертає на себе увагу те, що така думка ученого дещо не узгоджується як із законодавчим формулюванням державної зради, наведеним у ч. 1 ст. 111 КК України, так і з судовою практикою Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, колегія суддів якого також вказала на те, що надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України полягає лише у сприянні їх можливим чи дійсним зусиллям заподіяти шкоду національній безпеці України [10; 11; 12].

Пропонується відмітити й те, що надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України може вчинятися як з власної ініціативи особи, так і за завданням іноземної держави, іноземної організації або їх представників [19, с. 125; 21, с. 147].

Неоднозначним у кримінально-правовій науці є також питання, пов'язане зі з'ясуванням того, у якій формі може вчинятися громадянином України надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Приміром, З. А. Загинеї-Заболотенко відмічає, що надання допомоги як форма вчинення державної зради полягає в активних діях громадянина України, який сприяє іноземній державі, іноземній організації або їх представникам у проведенні підривної діяльності проти України шляхом надання порад, вказівок, засобів чи знарядь або усуненням перешкод [3, с. 94].

О. Ф. Бантишев та О. В. Шамара вбачають можливість вчинення цього злочину також шляхом бездіяльності, наприклад, службова особа, уповноважена на протидію підривній діяльності супротивника, вступивши в злочинну змову з представником іноземної держави, не вживає заходів для припинення та попередження такої діяльності [22, с. 120].

Ідею можливості надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України як шляхом дій, так і бездіяльністю підтримують й О. В. Зайцев, Н. С. Кончук, М. Й. Коржанський,

В. Р. Філіпенко, О. А. Чуваков [16, с. с. 246, 250; 23, с. 8; 24, с. 174; 25, с. 224-225], що заслуговує на абсолютне схвалення та не суперечить законодавчому визначенню у ч. 1 ст. 111 КК України державної зради через термін «діяння» [1], яке, як відомо в теорії кримінального права, може мати дві форми – дію (активну кримінально протиправну поведінку особи) та бездіяльність (пасивну кримінально протиправну поведінку особи) [26, с. 89; 27, с. 102; 28, с. 164; 29, с. 95; 30, с. 130].

Стосовно моменту закінчення державної зради у формі надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, то, для прикладу, такі учені, як О. Ф. Бантишев, О. М. Грудзур, В. С. Картавцев, О. О. Сухачов, В. Я. Тацій, В. І. Шакун пов'язують його з початком надання громадянином України такої допомоги іноземній державі, іноземній організації або їх представникам [15, с. 283; 18, с. 50; 31, с. 276; 32, с. 12].

З позиції судової практики державна зрада, яка в цілому розглядається кримінальним правопорушенням з формальним складом [33], вважається закінченим злочином з моменту вчинення певних конкретних дій на шкоду Україні [12]. Аналогічну прив'язку моменту закінчення державної зради у цій формі до моменту вчинення відповідного суспільно небезпечного діяння, яким особа надала допомогу в проведенні підривної діяльності проти України, підтримують також О. О. Дудоров, М. І. Мельник, Є. О. Письменський, М. І. Хавронюк [9, с. 270; 34, с. 58]. Ця точка зору науковців вважається найбільш доречною. Але при цьому важливо підкреслити, що для кваліфікації поведінки особи за ст. 111 КК України як закінченого кримінального правопорушення, вчиненого у формі надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, достатнім є фактичне виконання хоча б одного завдання на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, яке було предметом домовленості між суб'єктом злочину та представником іноземної держави чи іноземної організації. Звідси випливає, що відсутність будь-

яких суспільно небезпечних наслідків у вигляді реального заподіяння шкоди відповідним основам національної безпеки України не свідчить про відсутність складу вказаного злочину. Фактичне спричинення винним такої шкоди, як справедливо зауважує М. І. Хавронюк, створює лише підстави для додаткової кваліфікації його суспільно небезпечного діяння за відповідними статтями КК України (наприклад, ст. 112 КК України тощо) [9, с. 271].

3. Щодо умислу та мети «надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України». У диспозиції кримінально-правової норми, викладеної у ч. 1 ст. 111 КК України, законодавцем не конкретизується вид умислу, керуючись яким громадянин України вчиняє відповідний злочин. Незважаючи на наявність серед науковців дискусії з цього питання, слушною все ж таки видається позиція тих учених, які наполягають, що державна зрада у формі надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України вчиняється тільки з прямим умислом (О. Ф. Бантишев, С. Г. Волкотруб, О. М. Грудзур, І. В. Діордіца, В. С. Картавцев, Н. С. Кончук, В. К. Матвійчук, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк, Р. Л. Чорний, О. А. Чуваков, В. І. Шакун) [7, с. 393; 9, с. 271; 15, с. 284; 25, с. 281; 31, с. 274; 32, с. 12; 35, с. 151; 36, с. 31; 37, с. 85; 38, с. с. 141, 148]. Це, у свою чергу, корелює з позицією Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, в матеріалах якого зазначається, що, «вчиняючи державну зраду, винний усвідомлює, що він ... надає іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомогу в проведенні підривної діяльності проти України і бажає цього» [12] та відповідає загальнонауковим твердженням про характерність для кримінальних правопорушень з формальним складом, які вчиняються умисно, притаманності їх суб'єктивній стороні виключно прямого умислу [26, с. 160; 29, с. 136; 39, с. 167; 40, с. с. 149, 150; 41, с. 358].

І на завершення про мету надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Значна частина науковців (О. М. Грудзур, І. В. Діордіца, Н. С. Кончук, В. Я. Тацій, В. І. Шакун)

беззаперечно наполягають на її обов'язковості – заподіяння шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України [15, с. 284; 23, с. 8; 32, с. 12; 35, с. 151]. Більше того, О. В. Зайцев та В. Р. Філіпенко стверджують, що хоча вона прямо не зазначена в диспозиції ч. 1 ст. 111 КК України, проте слова «на шкоду» опосередковано вказують на неї, що переконує в необхідності її встановлення [16, с. 249]. На наявність мети як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони державної зради у формі надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України вказується також і в окремих обвинувальних вироків через посилання на термінологічний зворот «на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України» [42; 43; 44]. Про суб'єктивну спрямованість дій винного, яка впливає з формулювання «на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України», наведеного у ч. 1 ст. 111 КК України («Державна зрада»), йдеться і в одній з Постанов Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду [12].

Однак, якщо звернути увагу на зміст диспозиції кримінально-правової норми, викладеної у ч. 1 ст. 111 КК України, то прослідковується, що законодавець здійснює прив'язку термінологічного звороту «на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України» не до мети, а до суспільно небезпечного діяння, яке є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу державної зради. А це означає, що кожним суб'єктом цього злочину вчинюване ним діяння усвідомлюється як таке, що об'єктивно заподіє шкоду відповідним суспільним відносинам, які виникають з приводу забезпечення національної безпеки України, а не як таке, що здійснюється з метою заподіяння шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України. Інакше кажучи, термінологічний зворот «діяння на шко-

ду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України» за своїм змістом не рекомендується ототожнювати зі зворотом «діяння з метою заподіяння шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України», так як перший характеризує об'єктивну сторону складу державної зради (суспільну небезпечність самого діяння), а другий – суб'єктивну сторону складу злочину (мету вчинення суспільно небезпечного діяння). У зв'язку з цим найбільш прийнятною є думка В. О. Навроцького, який наголошує на тому, що мета не є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу державної зради [45, с. 82]. Це означає, що громадянин України, який усвідомлює суспільну небезпечність діяння для суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності, обороноздатності, державної, економічної чи інформаційної безпеки України, може безпосередньо і не бажати його вчинення, але, наприклад, заради матеріального збагачення через наявну можливість заробити «легкі» гроші вирішує це зробити.

Висновки. Таким чином, резюмуючи усе вище наведене, слід констатувати наступне:

1. Надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України є однією з форм державної зради, що характеризується високим ступенем суспільної небезпеки, оскільки його вчинення посягає на суспільні відносини, які виникають з приводу забезпечення основ національної безпеки України, а саме, як впливає безпосередньо зі змісту диспозиції кримінально-правової норми, викладеної у ч. 1 ст. 111 КК України, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності, обороноздатності, державної, економічної чи інформаційної безпеки України.

2. З метою узгодження змісту кримінально-правової норми, що викладена у ч. 1 ст. 111 КК України («Державна зрада»), з положеннями чинного законодавства України, яке стосується сфери забезпечення національної безпеки України, підтримуючою є позиція щодо заміни у ч. 1 ст. 111 КК України термінологічного

звороту «підривна діяльність» на «розвідувально-підривну діяльність».

3. Надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України – це суспільно небезпечне діяння, яке може бути вчинене як у формі дії (активної кримінально протиправної поведінки особи), так і у формі бездіяльності (пасивної кримінально протиправної поведінки особи), що абсолютно не суперечить нормативному тлумаченню у ч. 1 ст. 111 КК України державної зради через термін «діяння», яке у кримінальному праві України є узагальнюючим поняттям для обидвох форм кримінально протиправної поведінки особи.

4. За особливостями конструкції об'єктивної сторони складу державної зради, що вчиняється у формі надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (за моментом закінчення), цей злочин є злочином з формальним складом і вважається закінченим саме з моменту виконання хоча б одного завдання на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, яке було предметом домовленості між суб'єктом злочину та представником іноземної держави чи іноземної організації.

5. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони державної зради у зазначеній вище формі вірно вважати виключно вину (умисна форма вини, умисел прямий). Мета вчинення злочину може бути різною і на його кваліфікацію не впливає.

1. *Кримінальний кодекс України : закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>*
2. *Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування : Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 18.11.2024 р.).*
3. *Загней З. Надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України як спосіб вчинення державної зради. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 3. С. 86–101.*

4. Декларація про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, про обмеження їх незалежності та суверенітету : Міжнародний документ від 21 груд. 1965 р. № 2131 (XX). URL: https://www-un-org.translate.google.ru/documents/decl_conv/declarations/inadmissibility_of_intervention.shtml?_x_tr_sl=ru&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 18.11.2024 р.).
5. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй : Міжнародний документ від 24 жов. 1970 р. № 2625 (XXV). URL: https://www-un-org.translate.google.ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles.shtml?_x_tr_sl=ru&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 18.11.2024 р.).
6. Декларація про неприпустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав : Міжнародний документ від 9 груд. 1981 р. № 36/103. URL: https://www-un-org.translate.google.ru/documents/decl_conv/declarations/internal_affairs_decl.shtml?_x_tr_sl=ru&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 18.11.2024 р.).
7. Бантшиев О. Ф. Державна зрада в умовах військових дій. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 3. С. 392–394.
8. Александров Ю. В. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник. Київ : Правові джерела, 2008. 894 с.
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та доп. К.: Юридична думка, 2012. 1316 с.
10. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 22 серпня 2023 року у справі № 759/4148/17 (провадження № 51-1893км23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113065878> (дата звернення: 18.11.2024 р.).
11. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 20 грудня 2023 року у справі № 759/22254/19 (провадження № 51-3248 км 23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115822485> (дата звернення: 18.11.2024 р.).
12. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 9 квітня 2024 року у справі № 639/1528/22 (провадження № 51-6937км23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118297134> (дата звернення: 18.11.2024 р.).

13. *Постанова суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 21 грудня 2022 року у справі № 759/5737/17 (провадження № 51-2899км20)*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108225763> (дата звернення: 18.11.2024 р.).
14. *Статут ООН : Міжнародний документ від 26 чер. 1945 р.* URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення: 18.11.2024 р.).
15. *Грудзур О. М., Шакун В. І. Злочини проти основ національної безпеки України. Наук.-практ. коментар КК України / за заг. ред. О. М. Джуґі, А. В. Савченка, 2-ге вид. перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.*
16. *Зайцев О. В., Філіпенко В. Р. Надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України як форма державної зради (ст. 111 КК України). Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. 2019. Вип. 3 (87). С. 244–255.*
17. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тацій, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. [5-те вид., допов.]. Х.: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.*
18. *Сухачов О. О. Кваліфікаційна оцінка злочину прокурором під час досудового розслідування державної зради. Вісник кримінального судочинства. 2019. № 2. С. 45–53.*
19. *Рубащенко М. Надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (ст. 111 КК): de lege ferenda. Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики [Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 21 травня 2021 року] : у 2 т. / За заг. ред. к.ю.н., доц. Г. З. Огнев'юк, к.ю.н. А. В. Айдинян. Т. 2. Київ, 2021. С. 124–125.*
20. *Маркін В. І. Державна зрада: окремі проблеми кримінально-правової кваліфікації. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні [Матеріали XXIV звітної науково-практичної конференції, 7-8 лютого 2018 року]. Львів : юрид. ф-т Львівського нац. ун.-ту ім. Івана Франка, 2018. С. 155–159.*
21. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / НАПрН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, НЮУ ім. Я. Мудрого. Х.: Право, 2017. Т. 17: Кримінальне право / редкол. В. Я. Тацій (голова) [та ін]. 1064 с.*

22. Бантишев О. Ф., Шамара О. В. *Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації) : монографія*. Луганськ : ТОВ «Віртуальна реальність», 2014. 196 с.
23. Кончук Н. С. *Кримінальна відповідальність за державну зраду : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. : спец. 12.00.08*. Львів, 2019. 19 с.
24. Коржанський М. Й. *Науковий коментар Кримінального кодексу України*. К.: Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001. 656 с.
25. Чуваков О. А. *Злочини проти основ національної безпеки України: проблеми кримінально-правової теорії і практики*. Одеса : Фенікс, 2017. 362 с.
26. *Кримінальне право України: Загальна частина : підручник* / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.] ; за ред. проф. В. В. Сташица, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. X.: Право, 2010. 456 с.
27. *Кримінальне право України. Загальна частина : підручник* / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
28. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. *Кримінальне право : навчальний посібник* / За заг. ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2014. 944 с.
29. Сухонос В. В. *Кримінальне право України. Загальна частина : підручник*. Суми : Університетська книга, 2016. 375 с.
30. Фріс П. Л. *Кримінальне право України. Загальна частина : підручн. для студ. вищ. навч. закл. Вид. 3-тє, доп. і перероб.* Одеса : Фенікс, 2017. 468 с.
31. Бантишев О. Ф., Картавцев В. С. *Злочини проти основ національної безпеки України. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 т. Т. 1. Розділ І. Особлива частина* / за ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. 3-тє вид., перероб. та доп. Київ : Алерта : КНТ : Центр учбової літератури, 2009. 964 с.
32. Тацій В. Я. *Злочини проти основ національної безпеки України. КК України. Наук.-практ. коментар: у 2 т. Т. 2 : Особлива частина* / за заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна та ін., 5-тє вид., допов. Харків : Право, 2013. 1040 с.
33. *Постанова колегії суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 13 березня 2024 року у справі № 953/3558/22 (провадження № 51-6103км23)*. URL: <https://>

- reyestr.court.gov.ua/Review/117757857* (дата звернення: 18.11.2024 р.).
34. *Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 1. Луганськ : Видавництво «Елтон-2», 2012. 780 с.*
 35. *Діордіца І. В. Кримінальне право України : посібник для підготовки до іспитів. Київ : О. С. Ліпкан, 2010. 288 с.*
 36. *Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посібник / за ред. В. К. Грищука та ін. Хмельницький : Хмельницький ун.-т управління та права, 2016. 642 с.*
 37. *Матвійчук В. К. Злочини проти основ національної безпеки: поняття та загальна характеристика. Юридична наука. 2013. № 9. С. 80–87.*
 38. *Чорний Р. Л. Вина у складах злочинів проти основ національної безпеки України: проблеми питання теорії та закріплення у законі про кримінальну відповідальність. Вісник кримінального судочинства. 2019. № 3. С. 136–150.*
 39. *Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін. ; За ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-е вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.*
 40. *Вереша Р. В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України. Вступне слово : доктор юридичних наук, професор М. І. Мельник. К.: Атіка, 2005. 224 с.*
 41. *Соловійова А. М. Суб'єкт злочину та суб'єктивна сторона складу злочину примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань. Держава і право : Юридичні і політичні науки. 2002. Вип. 17 С. 355–359.*
 42. *Вирок Рубіжанського міського суду Луганської області від 18 грудня 2017 року № 425/2188/16-к (провадження № 1-кп/425/11/2017). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71060981> (дата звернення: 18.11.2024 р.).*
 43. *Вирок Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 22 червня 2016 року № 683/2848/15-к (провадження № 1-кп/683/18/2016). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58673008> (дата звернення: 18.11.2024 р.).*
 44. *Вирок Фастівського міськрайонного суду Київської області від 03 вересня 2018 року № 362/4079/18 (провадження № 1-кп/381/400/18).*

URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76200059> (дата звернення: 18.11.2024 р.).

45. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина : курс лекцій. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2000. 771 с.

Шпіляревич В. В. Надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України як форма державної зради (ст. 111 КК України): окремі аспекти кримінально-правової характеристики складу злочину

Відповідно до положень ч. 1 ст. 111 КК України, однією з форм державної зради є надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, що характеризується високим ступенем суспільної небезпечності. Зокрема, це пов'язано з тим, що вчинення відповідних діянь посягає на суспільні відносини, які виникають з приводу забезпечення основ національної безпеки України, а саме суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності, обороноздатності, державної, економічної чи інформаційної безпеки України.

У процесі проведення відповідного наукового дослідження автором підтримується ідея щодо заміни у ч. 1 ст. 111 КК України термінологічного звороту «підривна діяльність» на «розвідувально-підривну діяльність».

Крім того, автором також констатовано, що надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України: а) може бути вчинене як у формі дії, так і у формі бездіяльності; б) за моментом закінчення є злочином з формальним складом і вважається закінченим саме з моменту виконання хоча б одного завдання на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, яке було предметом домовленості між суб'єктом злочину та представником іноземної держави чи іноземної організації; в) з суб'єктивної сторони характеризується умисною формою вини (умисел прямий), однак мета вчинення цього злочину може бути різною і на його кваліфікацію не впливає.

Ключові слова: державна зрада, національна безпека України, територіальна цілісність та недоторканність України, обороноздатність України, державна безпека України, економічна безпека України, інформаційна безпека України, підривна діяльність.

Shpiliarevych V. V. Providing assistance to a foreign state, foreign organization or their representatives in carrying out subversive activities against Ukraine as a form of high treason (Article 111 of the Criminal Code of Ukraine): certain aspects of the criminal-legal characteristics of the elements of the crime

According to the provisions of Part 1 of Article 111 of the Criminal Code of Ukraine, one of the forms of high treason is providing assistance to a foreign state, foreign organization or their representatives in carrying out subversive activities against Ukraine, which are characterized by a high degree of public danger. In particular, this is due to the fact that the commission of relevant acts encroaches on

public relations that arise regarding ensuring the foundations of national security of Ukraine, namely, sovereignty, territorial integrity and inviolability, defense capability, state, economic or information security of Ukraine.

In the process of conducting a relevant scientific study, the author supports the idea of replacing the term «subversive activity» in Part 1 of Article 111 of the Criminal Code of Ukraine with «intelligence and subversive activity».

In addition, the author also stated that providing assistance to a foreign state, foreign organization, or their representatives in carrying out subversive activities against Ukraine: a) can be committed both in the form of action and in the form of inaction; b) at the moment of completion is a crime with a formal component and is considered completed precisely from the moment of completion of at least one task to the detriment of the sovereignty, territorial integrity and inviolability, defense capability, state, economic or information security of Ukraine, which was the subject of an agreement between the perpetrator and a representative of a foreign state or foreign organization; c) from the subjective side it is characterized by an intentional form of guilt (direct intent), however, the purpose of committing this crime may be different and does not affect its qualification.

Keywords: high treason, national security of Ukraine, territorial integrity and inviolability of Ukraine, defense capability of Ukraine, state security of Ukraine, economic security of Ukraine, information security of Ukraine, subversive activities.